

การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง 12 ตำนาน พระปริตร

โดยใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน

วัดป่าภูผาล้อม อ.เมือง จ.เลย

The creation of a mural on the 12 myths of Phraparittara
by using Community participation process, Wat Pa Phu pha Lom,
Muang District, Loei Province

ไกรฤกษ์ แสงวงษ์^{1*}, อัจฉรา หนูใหม่², จุลดิษฐ์ อุปฮาด³,

ณัฐกาญจน์ อนันทรวัน⁴ และภัทรพงษ์ ไชยเชษฐ์⁵

Kraierk Swangpon^{1*}, Audchara Numai², Junladit Obpahat³,

Nattakarn Anantrawan⁴ and Pattarapong Chaiyachet⁵

¹⁻⁵สาขาวิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

¹⁻⁵Department of Art Education, Loei Rajabhat University

*ผู้ติดต่อหลัก e-mail: Kraierk55@hotmail.com

Received: March 23, 2023; Revised: April 9, 2023; Accepted: April 12, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและสังเคราะห์เนื้อหาเรื่องของ 12 ตำนาน พระปริตรจากบทสวดมนต์ 2) เพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง 12 ตำนานพระปริตร ณ วัดป่าภูผาล้อม อ.เมือง จ.เลย 3) เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านพุทธศิลป์ผ่านภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง 12 ตำนานพระปริตร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์ชนิดไร้โครงสร้างเพื่อศึกษารูปแบบจิตรกรรมฝาผนังจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2) แบบประเมินความเหมาะสมของจิตรกรรม ฝาผนังเรื่อง 12 ตำนานพระปริตร กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศิลป์ 2) กลุ่มมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงาน ได้แก่ อาจารย์ และนักศึกษาสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ชาวบ้านและศิลปินในพื้นที่ 3) กลุ่มผู้ประเมินผลงาน ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า 1) เนื้อหาสาระสำคัญของบท สวดมนต์ 12 ตำนานพระปริตร เป็นบทสวดที่เชื่อว่ามีอำนาจ 3 ประการคือ ค้ำครองป้องกันภัย ส่งเสริมชัยชนะความสำเร็จและบังเกิดความสุข 2) ผลงานจิตรกรรม 12 ตำนานพระปริตร เป็นภาพ รูปแบบเหมือนจริง ขนาด 100 x 200 ซม. จำนวน 12 ภาพ จัดองค์ประกอบศิลป์แสดงรายละเอียด ของผลงาน เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวให้เหมือนจริงสวยงาม เข้าใจได้ง่าย ชัดเจนไม่ซับซ้อน โดยมี

การประเมินความเหมาะสมของผลงานโดยผู้เชี่ยวชาญ 6 ด้านคือ องค์ประกอบภาพ เนื้อหาเรื่องราว ความสอดคล้องของภาพ การใช้เทคนิคสร้างสรรค์ผลงาน ความสมบูรณ์ของภาพและภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.53 ร้อยละ 90.56 3) การเผยแพร่ผลงานจิตรกรรมฝาผนัง 12 ตำนานพระปริตร จัดแสดงในศาลาการเปรียญวัดป่าภูผาล้อม และเผยแพร่ผลงานผ่านสูจิบัตร และ E-Book

---

คำสำคัญ: จิตรกรรมฝาผนัง; 12 ตำนานพระปริตร; การมีส่วนร่วมของชุมชน

ABSTRACT

The objectives of this research were 1) to study the content and themes of 12 myths of Phraparittara chanting, 2) to create a mural painting on the 12 myths of Phraparittara at Wat Pa Phu Pha Lom, Muang District, Loei Province and 3) to disseminate Knowledge of Buddhist art through mural paintings on the 12 myths of Phraparittara. The research tools were: 1) Unstructured interview form to study mural patterns from stakeholders 2) Appropriate assessment form for a mural on the 12 myths of Phraparittara. The sample consisted of 1) the group of informants were monks, local philosophers, expert in Buddhist art 2) The creative group is teachers and students from the Department of Art Education, Faculty of Education, Loei Rajabhat University, local residents and local artists 3) performance appraisal group were 5 experts. The research results concluded that; 1) the essence of the 12 myths of Phraparittara has been divided into 3 purposes in order to protection, promotes victory and happiness 2) the 12 realistic murals size 100 x 200 cm. were composed and showed details of works to convey the story to be realistic and beautiful easy to understand clear, uncomplicated. There was an evaluation of the suitability of the work by experts in 6 areas: image composition story content, image consistency, creative techniques, image integrity, and overall image, the evaluation results were at a very good level with an average of 4.53, 90.56 percent. 3) Dissemination of the 12 12 myths of Phraparittara mural paintings exhibited in the sermon pavilion at Wat Pa Phu Pha Lom and disseminating through photo program and E-book.

Keywords: Mural; 12 myths of Phraparittara; Community participation

---

บทนำ

งานจิตรกรรมฝาผนังของไทยแต่เดิมเป็นงานศิลปะที่สร้างในโบสถ์ วิหาร แสดงรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมประเพณี บอกเล่าเรื่องราวปรัชญาทางพุทธศาสนา พุทธประวัติ ข้อธรรมคำสั่งสอน หรือเรื่องเล่าตำนานของท้องถิ่น เช่น ลินไชย ผาแดงนางไอ่ รามเกียรติ์ ฆะเวตสันดร เป็นต้น งานจิตรกรรมฝาผนังตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเสมือนพื้นที่ในการบันทึกข้อคำสอน การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาของสังคม ผ่านภาพวาดที่เป็นบอกเล่าเป็นเรื่องราวตามความรู้สึกที่สะท้อนออกมาของผู้วาดด้วยการผสมผสานขององค์ประกอบของภาพที่มีเส้นพื้นที่ว่าง ตลอดจนสีที่มีการถ่ายทอดรูปแบบทางศิลปะทางจิตรกรรมอย่างหลากหลาย เช่น แบบเหมือนจริง แบบสีกัดดัดทอน หรือแบบอื่น ๆ ที่เหมาะสม โดยในการวาดนั้นมีเอกลักษณ์ของแบบจิตรกรรมไทยที่เป็นงานทัศนศิลป์ (Visual Art) การนำบทสวดมนต์มาวาดเป็นจิตรกรรมฝาผนัง ยังมีไม่มากนักโดยเฉพาะในอดีตที่ผ่านมา “12 ตำนานพระปริตร” หรือ มหาราชปริตรราชปริตรใหญ่ 12 ตำนาน ที่เป็นบทสวดมนต์สำคัญของชาวพุทธ ซึ่งในพุทธศาสนา “ปริตร” หมายถึงพระพุทธรูป คือบทสวดที่เป็นภาษาบาลี ซึ่งถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ สามารถคุ้มครองรักษา ป้องกันอันตรายต่างๆ และกำจัดทุกข์โรคร้ายได้ เรียกเต็มว่า “พระปริตร” พระพิฆณฺฑสุวณฺณรุโป (2559) ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระปริตร คือ เพื่อรักษาพระวินัย เรียกว่า

สาธยายธรรม และเพื่อคุ้มครองป้องกันภัย เรียกว่าสาธยายพระปริตร การสาธยายธรรมนั้นเป็นประเพณีเก่าแก่มีมาช้านานแต่ครั้งที่มีการสาธยายมนต์ มีจุดมุ่งหมายทั้งภายนอกและภายใน การสวดเพื่อเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตรายภายนอก เป็นต้นว่า โจร ยักษ์ สัตว์เดรัจฉาน เป็นการสวดเพื่อป้องกันภัยภายนอก ส่วนป้องกันอันตรายภายใน คือ โรคร้ายไข้เจ็บ จึงมีชื่อเรียกว่า “พระปริตร” พระปริตรเป็นชื่อของพระพุทธรูปที่มีอาภรณ์เพื่อป้องกัน รักษา ต้านทานบทสวด สิบสองตำนาน (มหาราชปริตร) มี 12 ปริตร ได้แก่ 1) มังคลปริตร 2) รัตนปริตร 3) กรณิเมตตปริตร 4) ชันธปริตร 5) โมรปริตร 6) วัฏฏกปริตร 7) ธชัคคปริตร 8) อาฏานาฏิยปริตร 9) อังคุลิมาลปริตร 10) โพชฌังคปริตร 11) อภยปริตร และ 12) ชัยปริตร การเขียนภาพจิตรกรรมประกอบเรื่องราวอันเป็นมงคลที่ถอดออกมาจากบทสวดมนต์นี้ จึงเป็นสิ่งที่นำเนื้อหาเรื่องราวในบทสวดมนต์สะท้อนออกมาเป็นภาพให้เข้าใจได้ง่าย และเกิดความซาบซึ้ง ชื่นชมเห็นคุณค่าของจิตรกรรมไทยที่สร้างสรรค์ตามประเพณีนิยม และเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในเชิงพุทธศิลป์ ดังที่ ยอดชาย พรหมอินทร์ (2562) กล่าวว่า จิตรกรรมไทยประเพณีที่สร้างสรรค์ขึ้นมาจากภูมิปัญญา จินตนาการของคนไทยเป็นหลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเจริญงอกงามของคนไทย ควรค่าแก่ความภาคภูมิใจ สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ มีคุณค่าทางศิลปะและเป็นประโยชน์

ต่อการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย

โดยกระบวนการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังนี้มีความแตกต่างจากการสร้างสรรค์แบบดั้งเดิมอยู่หลายประการ คือ 1) ผลงานจิตรกรรมนี้ไม่ได้เป็นการวาดภาพบนผนังโบสถ์หรือวิหารเนื่องจากพื้นที่ที่วิจัยคือ วัดป่าภูผาล้อม อ.เมือง จ.เลย (พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท) จึงเป็นการวาดบนผ้าใบซึ่งใส่แผ่นไม้อัดและนำไปติดตั้งบริเวณศาลาการเปรียญ อันเป็นอาคารปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์และฆราวาส 2) การสร้างสรรค์ผลงานเป็นจิตรกรรมไทยร่วมสมัย ประยุกต์รูปแบบและวิธีการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังแบบดั้งเดิม ผสานศิลปะสมัยใหม่ 3) กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังไม่ได้เป็นการสร้างจากอุดมคติของศิลปินหรือตามความประสงค์ของวัด แต่ผู้วิจัยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยและชุมชน ได้แก่พระสงฆ์ ณ วัดป่าภูผาล้อม ปราชญ์ชาวบ้านหรือศิลปินในท้องถิ่น ชาวบ้านและผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธศิลป์เพื่อสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังให้สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน ถูกต้องตามเนื้อหาด้านพุทธศาสนา

ซึ่งการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากทำให้คนในพื้นที่ไม่คุ้นเคยและยังไม่มีความเข้าใจในงานจิตรกรรมมากนัก แต่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพุทธคุณแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ การเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรม

ฝาผนังเรื่อง 12 ตำนาน พระปริตร จึงเป็นการเชื่อมโยงคนในชุมชนกับงานพุทธศิลป์ ให้คนในชุมชนตระหนักถึงการมีส่วนร่วมสร้างและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและช่วยอนุรักษ์พุทธศิลป์ไว้ให้ยั่งยืน และยังเป็นการปลูกฝังให้คนในชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ได้ร่วมเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ คำสอนของพระพุทธเจ้าผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดให้กับผู้เยี่ยมชมและชนรุ่นหลัง ที่สำคัญคือก่อให้เกิดความรัก ความตระหนักและห่วงแหนงานพุทธศิลป์นี้จากการที่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ผลงาน กล่าวโดยสรุปได้ว่ากระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนี้เป็นการรวบรวมความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความศรัทธาของคนในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญ มีการแลกเปลี่ยนความรู้ประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต และมีการจัดการข้อมูลโดยรวบรวมเป็นสื่อบัตรและ E-Book เผยแพร่เรื่องราว 12 ตำนาน พระปริตรเพื่อให้เกิดพัฒนาความรู้ความเข้าใจแต่ผู้คนในวงกว้าง ผ่านงานจิตรกรรมฝาผนังอันเป็นสุนทรียะธรรม ที่ช่วยขยายความรู้ในข้อธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาและสังเคราะห์เนื้อหาเรื่องของ 12 ตำนานพระปริตรจากบทสวดมนต์
2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง 12 ตำนานพระปริตร ณ วัดป่าภูผาล้อม อ.เมือง จ.เลย

3. เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านพุทธศิลป์ผ่านภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง 12 ตำนานพระปริตร

การทบทวนวรรณกรรม

จิตรกรรมไทย แบ่งตามรูปแบบทางศิลปกรรมได้เป็น 2 แบบ คือ จิตรกรรมไทยแบบประเพณี ที่สร้างสรรค์ไว้ตามโบสถ์ วิหาร พระที่นั่ง หรือสถานที่สำคัญ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์วรรณคดีและพระพุทธศาสนา เขียนด้วยสีฝุ่นตามตามวิธีการของช่างเขียนไทยแต่โบราณ ใช้รูปร่างรูปทรง สี ปริมาตรและการจัดองค์ประกอบภาพ และจิตรกรรมไทยแบบร่วมสมัย ที่มีการนำเอาจิตรกรรมรูปแบบตะวันตกมาผสมกับรูปแบบไทยในการสร้างสรรค์ผลงาน เช่น การลงสี แสงเงา และมีการคำนึงถึงหลักความจริงตามธรรมชาติ โดยจิตรกรรมฝาผนังเป็นรูปแบบจิตรกรรมสำคัญที่มีมาแต่อดีต เป็นการจารึกเรื่องราวผ่านภาพประกอบ ตามที่ยอดชาย พรหมอินท (2562) นำเสนอว่า จิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะประเภทหนึ่งมีลักษณะสร้างสรรค์โดยการถ่ายทอดเรื่องราวที่ต้องการแสดงออกลงไปในฝาผนังที่เตรียมไว้ ซึ่งใช้วัสดุประเภทสีและด้วยเทคนิควิธีการที่เหมาะสมกับชนิดของวัสดุที่รองรับ มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ องค์ประกอบของเส้น (Line) องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง (Space) และองค์ประกอบของสี (Color) นำมาจัดองค์ประกอบให้เห็นรูปร่าง (Form) ถ่ายทอดทั้งแบบเหมือนจริง แบบสกด

ตัดทอน หรือแบบอื่น ๆ ทั้งนี้การสร้างสรรค์รูปแบบจิตรกรรมฝาผนัง มีรายละเอียดของรูปแบบได้ 5 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบประเภทมนุษย์ 2) รูปแบบประเภทภาพสัตว์ อันมีสัตว์สามัญและสัตว์หิมพานต์ 3) รูปแบบอมมนุษย์ เช่นการสร้างรูปแบบใหม่โดยนำร่างกายมนุษย์ผสมผสานกับสัตว์ 4) รูปแบบประเภทสิ่งก่อสร้าง เช่น ศาลา พระราชวัง เหย้าเรือน เป็นต้น 5) ประเภททิวทัศน์ รวมถึง ต้นไม้ พื้นดิน ท้องฟ้า ซึ่งรูปแบบการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้ ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ใช้เพื่อเล่าเรื่องราวในบทสวดมนต์ 12 ตำนานพระปริตร เพื่อตีความเนื้อหาของบทสวดอย่างตรงไปตรงมา ผ่านรูปแบบการการจัดองค์ประกอบศิลป์ และความศรัทธาในพุทธคุณของบทสวดมนต์นี้

ผู้วิจัยได้มีการศึกษาเนื้อหาของ 12 ตำนานชื่อว่ามหाराชปริตร (พระพิษณุพล สุวณฺณรุโป, 2559 และ สำนักพิมพ์เลียงเชียง, 2563) สามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 1 วิเคราะห์เนื้อหาบทสวดมนต์ 12 ตำนานพระปริตร

ลำดับ ที่	บทสวดมนต์	เนื้อหาสำคัญของบทสวดมนต์	อานุภาพ
1	มังคลปริตร	มงคล 38 ประการ ที่เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต	บังเกิดความสุข
2	รัตนปริตร	อัญเชิญเทวดามาชุมนุมเพื่อฟังบทสรรเสริญพระรัตนตรัย	คุ้มครองป้องกันภัย
3	กรณีเมตตปริตร	หลักปฏิบัติ 16 ประการ เพื่อเป็นที่รักของเทวดา มนุษย์ อมมนุษย์ และสรรพสัตว์ทั้งหลาย	บังเกิดความสุข
4	ขันธปริตร	แผ่เมตตาแก่พญายู 4 ตระกูล สัตว์ 2 เท้า 4 เท้า	คุ้มครองป้องกันภัย
5	โมรปริตร	แสดงความอ่อนน้อมต่อผู้มีศีล บริสุทธิ์ เพื่อขอให้รักษา คุ้มครองทั้งกลางวันกลางคืน	คุ้มครองป้องกันภัย
6	วิมฺวฏฺกปริตร	คำสวดอธิษฐาน ที่นอบน้อมเอาอานุภาพแห่งธรรม อานุภาพ แห่งพระพุทธเจ้ามาปกป้องคุ้มครอง	คุ้มครองป้องกันภัย
7	ธชฺคคปริตร	สรรเสริญคุณพระพุทธเจ้า 9 ประการ การระลึกถึง คุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นยอดของแห่งศาสนา ขจัดความกลัว	ชัยชนะความสำเร็จ
8	อาฏานาฏิยปริตร	กล่าวถึงพระนามพระพุทธเจ้า 7 พระองค์ และคุณ พระพุทธเจ้าเหล่านั้น อานุภาพและเทวานุภาพ มาพิทักษ์รักษา	คุ้มครองป้องกันภัย
9	อังกุลิมาลปริตร	สวดอธิษฐานของพระองค์ผู้ไกล่เกลี่ยเพื่อช่วยเหลือ หญิงท้องแก่คนหนึ่ง	บังเกิดความสุข
10	โพชฌังคปริตร	ธรรมทั้ง 7 ที่ทำให้ถึงพระนิพพาน ได้แก่ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา	บังเกิดความสุข
11	อภัยปริตร	อานุภาพแห่งพระรัตนตรัย ป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งไม่ เป็นมงคล ขจัดล้างร้ายเคราะห์ คุ้มครองให้สวัสดิ์	บังเกิดความสุข
12	ชัยปริตร	มีชัยชนะประสบความสำเร็จ ดุจพระพุทธเจ้าเอาชนะ กิเลสมาร	ชัยชนะความสำเร็จ

จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง 12 ตำนานพระ
ปริตร นี้ผู้วิจัยได้เลือกวัดป่าภูผาล้อม ตั้งอยู่ที่

บ้านเพี้ย ตำบลน้ำสวย อำเภอเมืองเลย จังหวัด
เลย เป็นพื้นที่วิจัย เนื่องจากเป็นวัดที่อยู่ในเขต

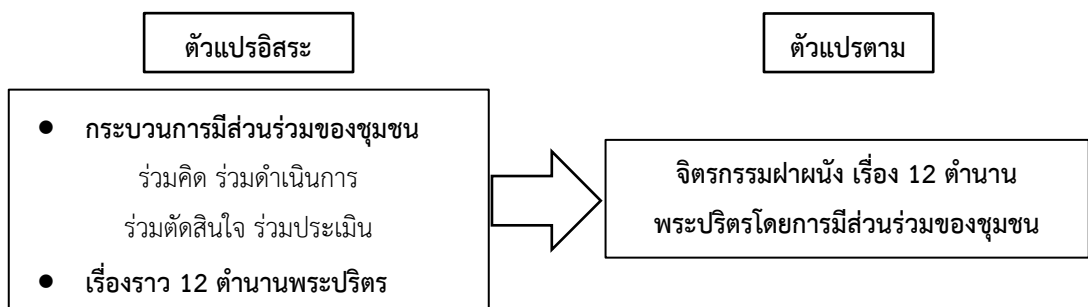
วนอุทยานภูผาล้อม หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า กวนผาล้อม เพื่อรักษาหินปูนที่มีทิวทัศน์สวยงาม และปกคลุมด้วยธรรมชาติป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันวัดได้มีชาวบ้านผู้เลื่อมใสศรัทธาเข้ามา ทำบุญและปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ โดยมีพระสงฆ์ เป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจ การสวดมนต์เป็นหนึ่งใน ศาสนพิธีที่เป็นประเพณีที่สืบเนื่องกันมาอย่าง ช้านานของวัดป่าภูผาล้อม โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อระลึกถึง คุณพระรัตนตรัยและเจริญเมตตา บทสวดมนต์ 12 ตำนานที่มีชื่อเดิมว่าพระปริตร ซึ่งแปลว่าเครื่องคุ้มครอง เป็นที่นิยมสาธยาย ของชาวพุทธมาแต่เมื่อสวดแล้วชาวบ้านอาจจะ ยังไม่เข้าใจความหมายของแต่ละบทสวดแท้จริง การวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังไว้ในศาลาการเปรียญ ของวัด จะเป็นเครื่องมือพุทธศิลป์ที่ช่วยให้ ชาวพุทธเข้าใจแก่นของพุทธคุณที่แท้จริงของ บทสวดมนต์

การสร้างสรรคงานพุทธศิลป์เพื่อให้ ดำรงอยู่ในชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องให้

คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น วางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมตัดสินใจเลือกรูปแบบ ของงานจิตรกรรมและประเมินผลงาน ดังที่ทรงวุฒิ เรื่องวาทศิลป์ (2550) สรุปว่าการมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีบทบาทร่วมในกิจกรรมทุกประการตาม กำลังความสามารถของสมาชิกไม่ว่าจะเป็นการ ตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกัน นำผลที่ได้มาปรับปรุง แก้ไขพัฒนางานในกลุ่มให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในเชิงของสุนทรียะแล้วคนทั่วไป สามารถเข้าถึงงานจิตรกรรมได้อย่างง่ายผ่านการ รับรู้ภาพที่เหมือนจริง มีการจัดองค์ประกอบที่ สะท้อนเรื่องราวที่ดีความได้ตรงไปตรงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผู้ชมผลงานได้มีส่วนร่วม ในกระบวนการสร้างสรรค์จะยิ่งทำให้การรับรู้ เห็นคุณค่าในงานจิตรกรรมไทยเพิ่มพูนยิ่งขึ้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) สามารถแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ศึกษา สร้างสรรค์และเผยแพร่ ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูล

1.1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังรูปแบบต่าง ๆ และเนื้อหาเรื่องราวบทสวดมนต์ 12 ตำนานพระปริตร จากภาคเอกสาร หนังสือ บทความ

1.2 ศึกษาข้อมูลจากข้อมูลงานจิตรกรรมฝาผนังจากสถานที่จริงโดยคัดเลือกจากศาสนสถานต่าง ๆ ที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังปรากฏอยู่ในพื้นที่จังหวัดเลย ได้แก่ วัดโพธิ์ชัยนาฬิง อำเภอนาแห้ว วัดสมเด็จพระเรือมิ่งเมืองอำเภอกุเรื่อ เป็นต้น ซึ่งเป็นการลงพื้นที่เพื่อบันทึกภาพ และสร้างแรงบันดาลใจ ข้อมูลดังกล่าวจะได้นำมาเป็นแบบแผนในการสร้างสรรค์ผลงานต่อไป

1.3 สัมภาษณ์พระสงฆ์ ณ วัดป่าภูผาล้อม อ.เมือง จ.เลย ประชาชนชาวบ้าน ศิลปินในพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนังให้เป็นพุทธศิลป์ของชุมชน และสามารถประมวลผลและวิเคราะห์งานจิตรกรรมฝาผนังได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์

2. ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงาน

2.1 การสร้างแบบร่างลายเส้นลงน้ำหนักและเงา มีการวิเคราะห์ผลงานแบบร่างตามหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์และทัศนธาตุ เพื่อเป็นต้นแบบการสร้างสรรค์ผลงาน จำนวน

12 ชิ้นงาน พร้อมชื่อภาพ และชิ้นงานจริงใช้สีน้ำมันในการลงสีบนผ้าใบซึ่งบนแผ่นไม้อัดขนาด 100x200 ซม.

2.2 วิเคราะห์แบบร่างด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์ คุณค่าด้านรูปทรงและด้านเนื้อหาเรื่องราว โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ ด้านทัศนศิลป์และด้านจิตรกรรมไทย จำนวน 4 คน

2.3 กลุ่มผู้สร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนัง ได้แก่ 1) อาจารย์และนักศึกษาศาสาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย 2) ชาวบ้านที่อยู่พื้นที่วัดป่าภูผาล้อม และ 3) ศิลปินในพื้นที่ โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกัน ดังนี้

1) ผู้วิจัยหาข้อมูลและศึกษาความต้องการของพระสงฆ์ ชาวบ้าน เพื่อออกแบบภาพจิตรกรรมฝาผนัง 12 ตำนานพระปริตร เมื่อออกแบบแล้วให้ชาวบ้านร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพร่างก่อนนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา

2) ในขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานผู้วิจัยมีการปรับแก้ไขภาพผลงานและนำมาให้ชาวบ้านร่วมกันพิจารณาก่อนนำไปติดตั้งในศาลาการเปรียญ ซึ่งชาวบ้านจะร่วมกันออกแบบพื้นที่ กำหนดตำแหน่งการติดตั้งตามความเหมาะสม

3) ในขั้นตอนการติดตั้งผลงาน ชาวบ้านและผู้สร้างสรรค์ผลงานร่วมกันปรับปรุงพื้นที่ ทำความสะอาด ทำโครงเหล็กสำหรับติดตั้งผลงานจิตรกรรมฝาผนังจนเสร็จสมบูรณ์

2.4 ประเมินความเหมาะสมของผลงานจิตรกรรมฝาผนัง 12 ตำนานพระปริตร โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ประเมิน 6 ด้านคือ องค์ประกอบภาพ เนื้อหาเรื่องราว ความสอดคล้องของภาพ การใช้เทคนิคสร้างสรรค์ผลงาน ความสมบูรณ์ของภาพและภาพรวม

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยทำการสร้างเครื่องมือเพื่อประเมินความเหมาะสมของผลงานจิตรกรรมฝาผนัง 12 ตำนานพระปริตร เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่าตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert) 5 ระดับ คือ มากที่สุด, มาก, ปานกลาง, น้อย และน้อยที่สุด ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน มีองค์ประกอบ 6 ด้าน คือ ด้านที่ 1 องค์ประกอบภาพ ด้านที่ 2 เนื้อหา ด้านที่ 3 ความสอดคล้องของภาพและเรื่องราว ด้านที่ 4 การใช้เทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงานด้านที่ 5 ความสมบูรณ์ของภาพ ด้านที่ 6 ภาพรวมของผลงาน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การลงพื้นที่ศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังและการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วม ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์ข้อมูลแบบประเมินความเหมาะสมของผลงานจิตรกรรมฝาผนัง 12 ตำนานพระปริตร โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติในการหาค่าการแจกแจงความถี่ (Frequency), หาค่าร้อยละ (Percentage) และหาค่าเฉลี่ย (Mean)

ผลการวิจัย

1. ผลศึกษาและสังเคราะห์เนื้อหาเรื่องของ 12 ตำนานพระปริตรจากบทสวดมนต์พบว่า เนื้อหาของบทสวดมนต์เป็นการแสดงอานุภาพแห่งคุณพระรัตนตรัย 3 ประการคือ อานุภาพในการช่วยให้บังเกิดชัยชนะความสำเร็จอานุภาพที่ในด้านป้องกันภัยอันตราย และอานุภาพให้เกิดความสุขสวัสดิ์ โดยแต่ละบทสวดเป็นคำสอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติปฏิบัติชอบเพื่อส่งผลให้เกิดพุทธคุณรักษา เรื่องราวที่สะท้อนออกมาจากบทสวดมนต์ที่มีภาพฉากทั้งในโลกมนุษย์และสวรรค์ การแสดงภาพผลงานเป็นจิตรกรรมไทยร่วมสมัย เนื่องจากการสื่อความหมายที่เข้าใจได้ง่าย ไม่ซับซ้อน มีความชัดเจนในการตีความ

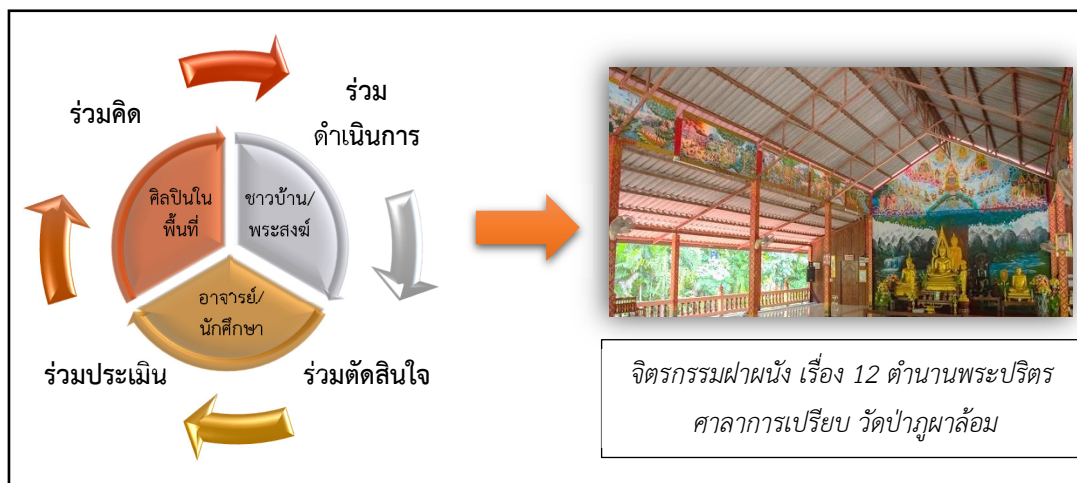
2. ดำเนินการสร้างสรรค์ผลงาน สรุปลงได้ดังนี้

2.1 ออกแบบภาพร่าง 12 ตำนานพระปริตรให้ผู้ทรงคุณวุฒิวิเคราะห์แบบร่างพบว่า ภาพร่างทั้ง 12 ภาพมีองค์ประกอบที่แตกต่างกัน มีความน่าสนใจด้านเนื้อหาที่สอดคล้องกับบทสวดมนต์ แต่บางภาพยังไม่เชื่อมโยงกับเนื้อหา มีการจัดองค์ประกอบในบางภาพที่ยังไม่สื่อความหมาย ซึ่งผู้วิจัยได้ปรับแบบร่างเพื่อให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.2 การสร้างสรรค์ผลงาน ได้มีกระบวนการดำเนินงานโดยนำภาพร่างมาวาดลงบนผ้าใบซึ่งใส่แผ่นไม้อัด ขนาด 100x200 ซม. 1 แผ่นต่อ 1 บทสวดมนต์ ใช้เทคนิคสีน้ำมันระยะเวลาในการวาด ภาพละ 1 เดือน วาดโดย

อาจารย์และนักศึกษาศาสาวิชาศิลปศึกษา จำนวน 30 คน และศิลปินในชุมชน ในส่วนชาวบ้านผู้มีศรัทธาและพระสงฆ์ร่วมวางแผนติดตามการสร้างสรรคผลงาน ช่วยเสนอแนะข้อมูลการปรับปรุงภาพผลงานร่วมคิดและตัดสินใจตั้งแต่กระบวนการร่างภาพจนกระทั่งติดตั้งแล้วเสร็จ โดยผู้วิจัยขอยกตัวอย่างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้ เช่น การออกแบบจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง 12 ตำนานพระปริตร ชาวบ้านลงความเห็นว่ายากให้จิตรกรรมนี้มีความแตกต่างจากวัดอื่น ๆ ต้องการให้มีเอกลักษณ์เฉพาะที่วัดป่าภูผาล้อม และมีประเด็นที่ว่าภาพจิตรกรรมที่จะติดตั้งบริเวณใกล้พระประธานไม่ควรมีรูปพระवास เนื่องจาก

ชาวบ้านเชื่อว่าพระवासไม่ควรอยู่สูงกว่าพระผู้วิชัยจึงปรับแบบร่างของผลงานโดยตัดรูปวาดพระवासออกตามที่ชาวบ้านให้ข้อคิดเห็น และพยายามสร้างเอกลักษณ์การเล่าเรื่องให้โดดเด่นและแตกต่างจากจิตรกรรมฝาผนังของวัดอื่น ๆ ในส่วนการติดตั้งผลงานมีการร่วมกันต่อเติมโครงเหล็กเพื่อติดตั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังเพื่อให้การติดตั้งแข็งแรงทนทาน ในวันส่งมอบผลงานชาวบ้านได้ทำอาหารมาวัดเพื่อทำบุญ มีการกล่าวคำถวายภาพจิตรกรรมฝาผนังร่วมกันเพื่อให้เกิดสิริมงคล นอกจากนี้ในระหว่างการทำงาน ชาวบ้านจะประกอบอาหารมากินร่วมกับกลุ่มผู้สร้างสรรค์ผลงาน ได้พูดคุยและร่วมวิจารณ์ผลงานเป็นระยะ ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานได้ดังนี้

ภาพที่ 2 การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง 12 ตำนานพระปริตร

2.3 ผลการประเมินความเหมาะสมของผลงานจิตรกรรมฝาผนัง 12 ตำนานพระปริตร

โดยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ประเมิน 6 ด้าน รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ผลการประเมินความเหมาะสมของผลงานจิตรกรรมฝาผนัง 12 ด้านานพระปริตร

ด้านการประเมิน	M	SD	ร้อยละ	ความหมาย
1. ด้านองค์ประกอบภาพ	4.48	0.22	89.67	มากที่สุด
2. ด้านเนื้อหาเรื่องราว	4.58	0.23	91.67	มากที่สุด
3. ความสอดคล้องของภาพและเรื่องราว	4.53	0.22	90.67	มากที่สุด
4. การใช้เทคนิควิธีการสร้างสรรค์ผลงาน	4.50	0.22	90.00	มากที่สุด
5. ความสมบูรณ์ของภาพ	4.53	0.22	90.67	มากที่สุด
6. ภาพรวมของผลงาน	4.53	0.22	90.67	มากที่สุด
รวม	4.53	0.22	90.56	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า จิตรกรรม ฝาผนังทั้ง 12 ภาพ ตามบทสวดมนต์ 12 ด้านาน พระปริตร มีความเหมาะสมด้านเนื้อหาเรื่องราว มากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.58 ร้อยละ 91.67 รองลงมา คือ ด้านความสอดคล้องของภาพและเรื่องราว ด้านความสมบูรณ์ของภาพ และภาพรวมของ ผลงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.53 ร้อยละ 90.67 และมีผลการประเมินความเหมาะสมทั้ง 12 ภาพ

ใน 6 ด้าน ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.53 ร้อยละ 90.56

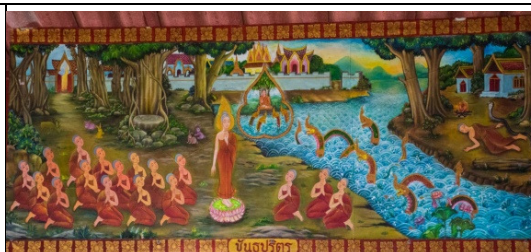
3. หลังเสร็จสิ้นกระบวนการสร้างสรรค์ งานจิตรกรรมฝาผนังผู้วิจัยได้นำผลงานไปติดตั้ง ณ ศาลาการเปรียญ วัดป่าภูผาล้อม อ.เมือง จ.เลย และจัดทำเป็นสมุดภาพ(สุจิบัตร) พิมพ์เผยแพร่ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับจิตรกรรมฝา ผนัง ทั้งในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์และ E-book

ตารางที่ 3 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง 12 ด้านานพระปริตร ณ วัดป่าภูผาล้อม

ตำนานที่ 3 เมตตปริตร

ตำนานที่ 4 ขันธปริตรสูตร

ภาพตำนานที่ 5 โมรปริตร

ตำนานที่ 6 วิภูฏกปริตรสูตร

ตำนานที่ 7 ธชัคคปริตร

ตำนานที่ 8 อากาณณียปริตร

ตำนานที่ 9 อังคุลิมาลสูตร

ตำนานที่ 10 โพชฌนคปริตรสูตร

ตำนานที่ 11 อภัยปริตตสูตร

ตำนานที่ 12 ชัยปริตร

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นภาพผลงานจิตรกรรมฝาผนังที่ติดตั้งไว้ ณ ศาลาการเปรียญ วัดป่าภูผาล้อม แสดงรายละเอียดเนื้อหาของบทสวดมนต์ทั้ง 12 ตำนานได้ละเอียดครบถ้วนด้วยการออกแบบและจัดองค์ประกอบตามแบบจิตรกรรมไทยร่วมสมัย สะท้อนสุนทรียภาพผ่านพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อภิปรายผล

บทสวดพุทธมนต์ 12 ตำนานพระปริตรเป็นหลักธรรมที่ลึกซึ้ง หากจะเข้าใจได้ต้องลงมือปฏิบัติจิตภาวนาจึงจะรู้แจ้งเห็นจริงตามได้ การจะนำเสนอเป็นงานสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์นั้นค่อนข้างยากที่จะอธิบายสิ่งเหล่านี้ให้เป็นภาพเขียน การวิจัยในครั้งนี้ได้สร้างสรรค์ผลงานภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง 12 ตำนานพระปริตรที่ถ่ายทอดความเข้าใจของชาวบ้านโดยทั่วไปสามารถเข้าถึงคำสอนในพระพุทธศาสนาผ่านภาพจิตรกรรม และเมื่อมาทำบุญหรือเข้ามาฟังธรรมเทศนาที่วัดก็ได้เห็นภาพวาดอันบอกเล่าเรื่องราวของบทสวดขยายธรรมเกิดการตีความจากภาพ ความคุ้นเคย ทำให้เข้าใจอานุภาพแห่งพระธรรมได้อย่างแจ่มชัด ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลพบว่าเป้าหมายของการสวดพระปริตรมีจุดประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อรักษาระเบียบวินัยสงฆ์ ป้องกันอันตรายและขจัดอุปสรรค (Warakitti P.K. & Suwannarupo, P.P., 2015) แต่ในเนื้อหาของ 12 ตำนานพระปริตรที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอในงานวิจัยนี้ปรากฏอานุภาพ 3 ประการคือ ป้องกันภัย ชัยชนะและ

ความสุข การนำเสนอรูปแบบจึงขยายมุมมองจากการตีความของผู้วิจัย และการแสดงออกทางงานทัศนศิลป์ ประเภทจิตรกรรมไทยร่วมสมัยทำให้ผู้ชมเกิดสุนทรียภาพ ชาบซึ่งเห็นคุณค่าในอานุภาพของพระธรรมคำสอนและงานทัศนศิลป์ ดังที่ ปรีชา เถาทอง (2557) กล่าวว่า ศิลปะไม่ว่าจะแสดงออกในแบบใด ล้วนเริ่มจากสิ่งที่อยู่ในใจ หรือมีโน้ตหรือแนวคิด (Concept) ทั้งสิ้น ในศิลปะแบบ Perceptual Art แนวความคิด (Concept) เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการสร้างรูปทรง เพื่อแสดงความรู้สึก อารมณ์สะท้อนใจ ความงามหรือการแสดงออกทางปัญญา ซึ่งจะเปิดจินตนาการของผู้ชมให้ขยายตัวต่อไป มากน้อย เน้นนานเพียงไรขึ้นอยู่กับพลังของศิลปะของงานนั้น ๆ ส่วนศิลปะแบบ Conceptual Art ถือว่าแนวความคิดสำคัญที่สุด รูปทรงที่กำหนดขึ้นโดยวัสดุ วัตถุสำเร็จรูป เหตุการณ์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรม ตลอดจนกิจกรรมด้านอื่นของมนุษย์ ฯลฯ ถูกนำมาใช้เป็นตัวแทนของแนวความคิด ทำหน้าที่ปลุกจินตนาการของผู้ชมให้คลี่คลายออกงามต่อเนื่องต่อไป ศิลปะแบบนี้เน้นแนวความคิดนำไปสู่จินตนาการ แบบแรกเน้นรูปทรงเพื่อการแสดงออก และนำไปสู่จินตนาการ ดังที่สรุปมาแล้วนั้นเมื่อผู้ชมหรือผู้ใช้ผลงาน อันได้แก่พระสงฆ์ คนในชุมชนตลอดจนพุทธศาสนิกชนทุกคนที่ได้มีส่วนร่วมในการคิดวางแผน แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจและประเมินคุณค่าของงาน จะยังทำให้เกิดการรักและหวงแหน เห็นคุณค่างานพุทธศิลป์และอนุรักษ์รักษาไว้ให้คนรุ่นหลัง

ข้อเสนอแนะ

1. การนำผลการวิจัยไปใช้

จากการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง 12 ตำนานพระปริตร เป็นการอนุรักษ์พุทธศิลป์โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันการศึกษา ชุมชนและวัดป่าภูผาล้อม อ.เมือง จ.เลย นอกจากการเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์ผ่านการติดตั้งไว้ในศาลาการเปรียญ การเผยแพร่ผ่านสื่อสู่จิตจักร E-book อาจยังไม่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย ควรมีการขยายผลสู่สาธารณะด้วยการเผยแพร่เป็นคลิปวิดีโอในรูปแบบรายการสารคดี สื่อการเรียนรู้ผ่านแอปพลิเคชันและช่องทางออนไลน์ต่าง ๆ โดยมีการ

บรรยายองค์ความรู้ทั้งในเชิงศาสนาและศิลปะที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงผู้ชมทุกกลุ่มทุกวัย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ควรมีการพัฒนางานวิจัยไปสู่การอนุรักษ์พุทธศิลป์ด้วยการออกแบบเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนบูรณาการกับการอนุรักษ์พุทธศิลป์ เรื่อง จิตรกรรมฝาผนัง และนำไปใช้กับนักเรียนตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตลอดจนระดับอุดมศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้านศิลปกรรม เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ในคุณค่าของจิตรกรรมไทย มีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา เกาทอง. (2557). แนวทางการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการสร้างสรรค์ศิลปะวิชาการ. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 19(2), 5-11.
- พระพิชฌุล สุวณฺณรูป. (2559). ศึกษาวิเคราะห์การสวดมนต์ในพิธีกรรมล้านนา. *สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักพิมพ์เลียงเชียง. (2563). *บทสวด 7 ตำนาน 12 ตำนาน และความเป็นมา*. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2564 จาก <https://shorturl.asia/2Pqk0>.
- ยอดชาย พรหมอินทร. (2562). *ตำราจิตรกรรมไทยประเพณี*. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ทรงวุฒิ เรืองวาทศิลป์. (2550). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาในพื้นที่บริการของโรงเรียนล่อมแรดวิทยา อำเภอกะถัน จังหวัดลำปาง. *วิทยานิพนธ์การบริหารการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Warakitti P. K. & Suwannarupo, P. P. (2015). Phraparittara in Buddhism. *Journal of Buddhist Education and Research*, 1(1), 9-17.